

ולנברג, ראול

(Raoul Wallenberg) (1912-?). דיפלומט שוודי, מציל רבבות יהודים בבודפשט. ו' נולד למשפחה מיוחסת של בנקאים, דיפלומטים וקצינים. הוא נולד אחר מות אביו, קצין בצי שוודיה, וגדל בבית אביו החורג, פרדריק פון דרדל, למד אדריכלות בארצות-הברית אך עסק בבנקאות ובסחר בין-לאומי, ואגב כך עשה חצי שנה בחיפה (1936). בהמלצת חברי ה'קונגרס היהודי העולמי' בשוודיה ובתמיכת ה'ועד לענייני פליטים' האמריקני נשלח ביולי 1944 מטעם משרד החוץ השוודי לבודפשט, כדי לעזור להגן על יותר מ-200,000 היהודים שנשארו בבירת הונגריה אחרי שכ-437,000 יהודים מיהודיה נשלחו לאושוויץ. פעולת צירות שוודיה בבודפשט למען היהודים הנרדפים החלה זמן קצר לאחר כיבוש הונגריה בידי הגרמנים, ב-19 במרס 1944, כאשר אירגנו אדולף איכמן והקומנדו המיוחד שבפיקודו עם השלטונות ההונגריים את שילוח היהודים להשמדה. הציר השוודי, איור דניאלסון, יזם הוצאת דרכונים שוודיים זמניים ליהודים הונגרים שלהם קשרי משפחה או קשרי מסחר עם נתינים שוודים. כבר לפני בואו של ו' הגיע מספרם של 'דרכוני חסות' הללו לכמה מאות. בדיוק בהגיע ו' לבודפשט ב-9 ביולי 1944 הופסק השילוח על-פי החלטת ממשלת הונגריה בעקבות לחץ בין-לאומי עליה, ובכלל זה התערבות מלך שוודיה, גוסטב V. ואולם, פעולות ההגנה של צירות שוודיה נמשכו, וכן פעולות הנציגויות הדיפלומטיות האחרות, והנספח החדש, ו', הועמד בראש מחלקה חדשה שהוקמה למטרה זו. לפי דרישותיו, שהעלה לפני צאתו לבודפשט, הוענקו לו סמכויות מיוחדות שכללו סידורים מיוחדים להעברת כספים באמצעות ה'ועד לענייני פליטים' האמריקני, וה'ועד' קיבל את הכספים הללו מן הארגונים היהודיים בארצות-הברית.

קיץ 1944 היה רגוע יחסית, ואולם, עם ההפיכה בהונגריה ב-15 באוקטובר 1944 והשתלטות הארגון הפשיסטי האנטישמי 'צלב החץ' בראשותו של פרנץ סלשי, נשקפה סכנת כליה ליהודי בודפשט הן ממעשי הרצח של אנשי 'צלב החץ' והן מפעולת השילוח של אייכמן. מאז גילה ו' את גבורתו בפעולות ההצלה. בשלושת חודשי פעולתו הוציא אלפי 'דרכוני חסות'. התברר שלרוב כיבדו השלטונות ההונגריים וכן הגרמנים את חתימות צירות שוודיה, וניתן היה להגן ב'תעודות החסות' על יהודים רבים. כאשר אירגן אייכמן את צעדות המות של אלפי יהודים לגבול אוסטריה, רדף ו' במכונית אחרי השיירות והצליח להוציא מאות בעלי דרכונים ולהחזירם לעיר. הופעתו הבטוחה והנמרצת איפשרה לו להוציא בני-אדם אפילו בתחנת הרכבת שממנה עמדו להישלח לאושוויץ, וכן מפלוגות שרות העבודה שלהן גוייסו. את חיי היהודים סיכנו גם התנפלויות אנשי 'צלב החץ', ולפיכך הקים ו' מעונות מיוחדים ובהם רוכזו 15,000 נפש. בפעולה זאת שיתפו עמו פעולה דיפלומטים גם מנציגויות אחרות, שהחלו

להוציא 'כתבי חסות', וב-31 בתים הנתונים בחסות שוודיה הוקם 'הגטו הבין-לאומי' בנפרד מן הגטו המרכזי של בודפשט. ניהול הבתים הללו היה כרוך בבעיות ארגון רבות ומסובכות, כי היה צריך לדאוג למזון ולסידורי תברואה ובריאות. לכול אלו נדרש כסף רב ומספר היהודים שטיפלו בארגון ובאחזקה הגיע ל-600.

שני הגטאות נמצאו בחלק העיר פשט שהיה הראשון שכבשו הסובייטים. ו' ניסה לשאת ולתת עמהם ולשכנעם כי יתנו לדאוג ליהודים ששחררו. הסובייטים התייחסו לנציגות שוודיה בחשדנות רבה והאשימו את עובדיה בפעולות ריגול לטובת הגרמנים. גם מספרן הרב של תעודות שוודיות שבידי היהודים לא נראה להם. ו' חשב כנראה שחסינותו הדיפלומטית תגן עליו, מה עוד שצירות שוודיה היא שייצגה את ברית-המועצות כלפי הגרמנים, והוא יצא אל מיפקדת הסובייטים. ב-17 בינואר 1945 חזר ו' לבודפשט בליווי חיילים סובייטים, והעיר שאיננו יודע אם הוא אורח הסובייטים או אסירם. מאז נעלמו עקבותיו ועקבות נהגו וילמוש לאנגפלדר. גם שאר אנשי הצירות הוחזקו בידי הסובייטים אך הם חזרו אחרי כמה חודשים דרך בוקרשט ומוסקווה לסטוקהולם.

בשנים הראשונות אחרי היעלמו טענו הסובייטים שאין להם כול ידיעה על אדם ששמו ו', ולא ידוע להם כי הוא נמצא באחד מבתי-הכלא שלהם. ואולם, שבויי מלחמה גרמנים שחזרו מן השבי הסובייטי העידו שפגשו את ו' בבתי-סוהר ובמחנות שבויים ברחבי ברית-המועצות. באמצע שנות ה-50 דרשה שוודיה בתוקף על סמך העדויות הללו מידע על ו', ואז, בשנת 1956, טענו השלטונות הסובייטים שהם גילו ידיעה שהוא מת בשנת 1947 באחד מבתי-הכלא. בני משפחתו של ו', ובעיקר אמו, וכן השלטונות השוודים לא קיבלו את הטענות הללו, שסתרו את כול העדויות. במרוצת השנים הושמעה ביקורת רבה מאוד בציבור השוודי ובעולם על צורת טיפולה של ממשלת שוודיה בעניין, והנושא עלה כפעם בפעם בציבוריות, במיוחד לאחר מות האם בשנת 1979. הופיעו ספרים ונוסדו ועדים מיוחדים לטיפול בעניין ו', בעיקר בבריטניה, בארצות-הברית ובישראל. ב-1989 מסרו הסובייטים לשוודים את חפציו האישיים של ו'. ביניהם היה גם יומן הפגישות שלו בעת שירותו בבודפשט, ובו פרטים על פעילותו אז. היומן עומד לצאת לאור בספר.

בפרסומים על ו' התברר, שבימים האחרונים לפני שחרור בודפשט עלה בידיו לסכל בעזרת ההונגרים ומועצת היהודים את כוונת הס"ס ואנשי 'צלב החץ' לפוצץ את הגטאות לפני שחרור העיר. במעשה ההצלה ההוא, היחיד במינו בתקופה השואה, ניצלו בשני הגטאות כ-100,000 יהודים. לאות הוקרה על מעשה ההצלה העניק הקונגרס של ארצות-הברית לו' אזרחות כבוד; הוקמו מפעלי זיכרון שונים, רחובות נקראו על שמו, הופק סרט המתאר את פועלו בבודפשט, ושמו היה למעין אגדה בין חסידי אומות העולם.

